

benne a jövevénytörzsek (török, szláv, német, olasz, latin) hangjainak története. Az első részhez csatolt függelékben nagyérdekűen van még szó 1. a magyar írás történetéről és 2. a helyesírás fejlődéséről.

A Hangtannál kétszerte terjedelmesebb Alaktan részletesen beszámol az ige- és névszótökről, a szavak összetételéről (s itt egyben figyelmeztet e nagyon is elterjedt hibás összetételekre: árverez, gondvisel, kárpótól, képvisel, fekhely, vonzerő, látcső, lelhely, védangyal, szellemdús, szófukar, tiszteletteljes, életképes stb.) az i e- és névszóképzésről s végül az ige- és névragozásról. Érdekes itt az ikes és iktelen ragozásról szóló pont, mely korszerű kérdést Simonyi már előbb is tüzetesen meghánytorgatott a Philol. Közlönyben és az ő Magyar Nyelv-ében. Ez aktuális fejlesztés azt czélozza, hogy az irodalmi nyelv közelebb hozassék minden nyelv kútfejéhez, a nép nyelvéhez; e pont megszívlelése sok önkényeskedésnek vetne véget a régi grammatikusok részéről.

A terjedelmes munkát egy kimerítő, mintegy 2000 szót felölelő szómutatató rekeszti be. A nyomdai kiállítás, mint a hogy azt akadémiai kiadványainknál már megszoktuk, Hornyánszky sajtóját dicséri. Sajtóhibát, a jegyzékben foglaltakon kívül csak a következő 2 helyen talál-
tam: 1. ötöt követve (XII. l. jegyz.) és 2. v-vel helyett r-vel (334. l. legalsó s.).

Az egész könyvben, a hogy a cím is sejteti, de meg a szerző maga is külön mondja „főfigyelem van fordítva nyelvünk történeti fejlődésének felderítésére.“ És valóban, a ki nyelvünk hang- és szóanyagának történeti evolúciójával meg akar ismerkedni, az a legrészletesebb útbaigazítást találandja e kitűnő munkában. Értékét illetőleg feltétlenül hozzá kell járúlnia e könyv minden olvasójának a hivatalos akadémiai bírálók azon nyilatkozatához, hogy szerzője teljesen otthonos a tárgyban, a nyelvtudomány módszerét, a történelmit és összehasonlító, a régi és új magyar nyelvet, az irodalomét és népét egyaránt tökéletesen ismeri, valamint az összes nyelvészeti forrásmunkákban nagy mértékben jártas.“

Vajha teljesülne az Akadémia főtítkárának ama hite, hogy „ilyen munka szükségét nemcsak intézetünk és tanáraink érzik, hanem sokan a nagyobb művelt közönség köréből is.“ Mi a magunk részéről a legmelegebben ajánlhatjuk minden magyar embernek, a bárczes hazán innen és túl egyaránt és feszülten várjuk nagyérdékű folytatását.

Nagyvárad.

Dr. Demek Győző.

Főiskolánk története.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletének, hogy a főiskolák történeteiket a milleniumra írassák meg, igyekeznek főiskolánk megfelelni. Valóságos nemes verseny keletkezett e tekintetben főiskolánk között. És ez helyesen is van, mert csak ezek után vállalkozhatik egy

szakavatott toll, hogy a közoktatásügy történetét megírja. Eddig is már több főiskola története jelent meg.

A *debreczeni* ev. ref. főiskola történetét G é r e s i K á l m á n, D ó c z i Imre, K u l e s á r Endre, K o v á c s J á n o s, V a r g a B á l i n t, S i n k a S á n d o r, dr. G u l y á s I s t v á n főiskolai tanárok állították össze (az „Értesítő“-ben jelent meg). A debreczeni főiskola helyén már ötszáz év óta folyton egyházi és iskolai épületek voltak. A protestántizmusnak fellépte előtt egy Ferenczrendi klostrom volt ott, mely 1526-ig állott fenn. A protestántizmus felléptével, mikor az egész Debreczen áttért az ev. ref. vallásra, megszűnt a zárda is és helyébe lépett (különösen Enyingi T ö r ö k B á l i n t támogatásával) s már 1551-ben fennállott a debreczeni ev. ref. főiskola. Azon szerencsés helyzetben volt, hogy folytonosan a leggazdagabb és legelőkelőbb protestáns főurak terjesztették ki rá pártfogásukat, mint pld. Ecsedi B á t h o r y I s t v á n, B o c s k a i I s t v á n, B e t h l e n G á b o r, Z ó l y o m i D á v i d, A p a f f i M i h á l y és többen, kik valószággal dédelgették a főiskolát, nagy javadalmakkal látták el, mint a protestántizmus, hazafiság és tudományosság egyik erős várát. Legfőbb pátronusa azonban maga a város volt, mely a felügyeletet is gyakorolta az intézet felett. 1752-ben a kormány megtiltotta, hogy a tanárokat a városi pénztárból fizessék és ez létalapjában támadta meg az intézetet; azonban az intézet élén állók a külföldhez fordultak segélyért, a minék szép eredménye is lett, míg végre 802. visszanyerte a collegium a régi segedelmet. Tanárai között századokon keresztül a leg tudományosabb férfiak voltak, kiknek emlékét kegyelettel őrzik nem csak Debreczenben, hanem az egész országban. Ilyenek voltak Mélius Juhász Péter, Mártonfalvi György, Maróthi György, Hatvani István, Budai Ézsaiás, Ercsey Dániel, Péczely Dániel, Csokonai Vitéz Mihály, Révész Bálint, Imre Sándor, Ladányi Gedeon és mások. Tanárai közül többen irodalmi nevet vívtak ki maguknak; a múlt század végén és jelen század első évtizedében folyó irodalmi harcban bőségesen kivették a részöket. Az önképzőkör Péczely József buzdítására 1825-ben alakult meg. A debreczeni főiskola valóban szép multtal dicsekedhetik, s multjára azzal a nyugodt öntudattal tekinthet vissza, hogy feladatának igyekezett mindig hüen megfelelni.

A *sárospataki* ev. ref. főiskola történetét (mely az „Értesítő“-ben jelent meg) S z i n n y e i G e r z s o n állította össze gondosan és élvezhető modorban. Két részből áll: „A sárospataki iskola rövid története“ és „Vázlatok és képek a sárospataki iskola XVIII. és XIX. századbeli életéről“. A sárospataki főiskola alapítását és első felvirágoztatását a P e r é n y i - c s a l á d n a k köszöni. A mohácsi csata után Perényi Péter alapította az iskolát 1531-ben és fia, Gábor bőséges javadalmakkal látta el. Első tanárai Sztáray Mihály és Kopácsi István voltak. Perényi Gábor után D o b ó Ferenczre, később L o r á n t f f y Mihályra szállott Sárospatak és ezzel a főiskola gondozása is. Lorántffy Mihály leányát, Zsu-

zsánnát I. Rákóczy György vévén feleségül, vele nyerte Sárospatak hatalmas uradalmát is, s ekkor beköszöntött a sárospataki iskolának fénykora. I. Rákóczy György s fia, Zsigmond igen sokat tettek a főiskola emelésére. Ez időre esik a nagy hírű Comeniusnak a sárospataki főiskolában való tanítása. 1660-ban meghalt Lorántffy Zsuzsánna, nem-sokára fia, II. György is belehalt a szászfenesi csataterén kapott sebeibe, és a sárospataki iskolára is beköszöntöttek a nyomor, a szenvedések napjai. Báthory Zsófia férjének, II. Rákóczy Györgynek halála után visszatért a római egyház kebelébe fiával, Ferenczcel együtt és erős katolikus érzülete s türelmetlensége nem tűrhette, hogy birtokán a protestántizmusnak erős védbástyája legyen és mindent elkövetett, hogy az iskolát megsemmisíthesse, javadalmaít földesúri jogánál fogva egymásután vette el; tanárait és tanulóit elűzte, s helyökbé jezsuitákat telepített. 1671—1682. valósággal szünetelt az iskola, tanulóinak egy része Debreczenbe vonúlt, egy részét Apaffy Gyulafehérvárt telepítette le. Többször vándorolt is, így 1687-ben Gönczre, innen 1695. Kassára vándorolt, honnan csak 1706-ban költözhetett vissza Sárospatakra, s ez időtől fogva állandóan itt is volt; de megpróbáltatásai nem értek még véget, csak 1790-ben, mely idő óta zavartalanul működik s szépen teljesíti kötelességét. A sárospataki főiskola régi szép multra tekinthet vissza és mindig erősen hazafias szellemmel tűnt ki. A vallási villongások korában a protestántizmusnak az elnyomás idejében a nemzeti szellemnek volt hatalmas védbástyája. Falai közül hazánk sok kitűnősége került ki, mint pld. Bessenyei György, Kazinczy Ferencz, Kossuth Lajos, Szemere Bertalan (ki legtöbbet tett már mint I. éves joghallgató, hogy az intézet kebelében önképzőkör alakíttassék), Erdélyi János, Tóth Ede és mások. Vivat, crescat, floreat!

A *székely-udvarhelyi ev. ref. collegium* történetét az igazgató Gönczi Lajos állította össze (szintén az „Értesítő“-ben jelent meg). A főiskolának alapítója és első gondnoka bűni Bethlen János, a Miklós apja, kancellár és történetíró volt, ki 1670-ben ezer aranyat adott „az udvarhelyi scholának“ és ezt gymnasiumi rangra emelte. Gönczi felsorolja az intézet gondnokait: nevezetesebbek gróf Bethlen Miklós, báró Dániel István, gróf Bethlen János stb., legelső tanára Letenyei Pál volt, 1670—1680-ig. Sokáig csak egy tanár volt az intézetnél, kik közül nevezetesebbek Benkő József a történetíró és baczkamadarasi Kiss Gergely. 1732-ben a jogot is kezdték tanítani, mely azoaban 1748—1860-ban a viszonyok kényszerítése alatt szünetelt és végre 1870-ben egészen megszűnt. A székely-udvarhelyi ev. ref. főiskola is nagy szolgálatokat tett és tesz a tudományosságának és magyarságnak, tanárai és tanulói között hazafias szellem uralkodik.

Zenta városi községi gymnasiumának alapítását és 19 évi működését Szücs Lajos gymnasiumi igazgató írta meg. Élénken ecseteli a gymnasium szükségességét Zentán; felsorolja Zenta ipari és keres-

kedelmi forgalmát. A tudomány egy újabb csarnokának szépen megírt története ez; melyből meggyőződhetik az olvasó hogy Zenta városban szükséges egy gymnasium. A zentai IV. osztályú gymnasinmot 1876-ban állították fel város pénzén és azóta szépen működik; főgymnasiummá való átalakítására most folynak a tárgyalások.

Vas Miklós.

Szarvas Gábor.

(Szül. 1832. márcz. 22. — meghalt 1895. okt. 12.)

Kevés tudós van, a kinek nevét olyan széles körben ismerték és tisztelték, mint Szarvas Gáborét; kevés tudós, a kinek halála alkalmával a közrészvét oly megható módon nyilvánult s nálunk tudtommal az egyetlen, a kinek halála hírévé, a köztisztelet azonnal megindította a gyűjtést emlékének külső megőrkítésére.

Minek köszönhetette ezt a nagy népszerűséget? mik voltak érdeimei? Erre igyeksem jelen soraimmal röviden megfelelni.

Szarvas Gábor 1832. márcz. 22. született Adán, Bács-Bodrogmegyében. Iskoláit Baján végezvén, szülei kívánságára a papi pályára lépett és 1848-ban a pannonhalmi sz. Benedek rendbe vették föl. 1852-ben kilépett a szerzetből és joghallgatónak iratkozott be a pesti egyetemre. A sors úgy intézkedett, hogy a corpus jurishoz is hűtlen legyen. Már az ötödik félévet végezte az egyetemen, midőn annyira megbetegedett, hogy a kórság harmadfél évig gyötörte s ezt az időt Baján töltötte a szülei háznál. Otthon való tartózkodása döntő hatással volt egész életére. Megismerkedett a bajai professzorokkal és rábeszélésükre ő is a tanári pályára lépett. 1858-ban a ciztercziták egri gymnasiumában találjuk, majd Baján, 1861-től fogva pedig Pozsonyban folytatta működését, a honnan 1869-ben br. Eötvös József a pesti főgymnasiumhoz nevezte ki. 1876-ban súlyos betegségbe esett, látása egészen megromlott és 1881-ben végkép abban kellett hagynia a tanárkodást, nyugalomba vonult.

Valamint az életpályát nem találta el mindjárt, szintűgy az irodalmi működésnek azt az ágát sem választotta meg rögtön, melyen később annyi érdemet szerzett, annyi babért aratott. Baján a „Bajai Közlöny“ szerkesztésében vett tevékeny részt és a lapban sok jóízű humoros elbeszélést, rajtot és apróságot közölt. Pozsonyban is mindenekelőtt egy rövid életű lapot indított meg, majd több színdarabot írt, melyek közül az egyik Debreczenben pályadíjat nyert és színpadra is került, a nyelvészet terén azonban csak 1867-ben próbálkozott meg. Ekkor adta ki a pozsonyi gymnasium értesítőjében „Magyartalansá-